

הלכה בהרחבה: נזכר שלא אמר המלך המשפט לאחר יהיו לרצון

בשו"ת שואל ומשיב (א,קסט) הרב מספר על עצמו שבשנת תר"ג בראש חודש שכח לומר בתפילה 'יעלה ויבוא', הרב אמר 'המברך את עמו ישראל בשלום' והנה הש"ץ מגיע לקדושה. כאן הרב התחבט האם לומר 'יהיו לרצון' הראשון ואז יוכל לענות קדושה משום שסיים את התפילה או לא לומר 'יהיו לרצון' ואזי הוא עדיין בתפילה ויענה בהרהור הלב ויחזור לרצה בלבד. הוא החליט לא לומר יהיו לרצון ולענות בהרהור ובלב, והמשמעות היא, שהיה צריך לחזור לרצה בלבד. לימים הרב וואזנר ענה את אותה תשובה ואח"כ סיפר שראה זאת בשו"ת שואל ומשיב. בנוגע למלך המשפט ההמלצה היא כן לומר יהיו לרצון כפי שיבואר בהמשך:

בגמרא בברכות יב נפסק שהחתימה 'המלך המשפט' היא לעיכובא. כך גם פוסקים הי"ף והרמב"ם והשו"ע (תקפב,א). ר' יונה חידש שכל זה דווקא בנוסח של חז"ל שהיה 'האל אוהב צדקה ומשפט', אבל אם אדם מזכיר 'מלך אוהב צדקה ומשפט' הוא אינו צריך לחזור. הרמ"א אימץ את ר' יונה ופסק שאם חתם מלך אוהב צדקה ומשפט אינו צריך לחזור (קיא,א). ספר המנוחה של ר' מנוח אומר שההבדל בין מלך אוהב צדקה ומשפט לבין המלך המשפט הוא משמעותי. הוא מביא את המדרש שכאשר הקב"ה אמר 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם', המלאכים פתחו וברכו: 'בא"ה אמ"ה מלך אוהב צדקה ומשפט', המשמעות היא, שהקב"ה אוהב שבנ"א עושים צדק. אבל כשאדם אומר 'המלך המשפט', המשמעות היא שהקב"ה עושה צדקה ומשפט בעצמו.

אדם שלא אמר 'המלך המשפט', וסיים את התפילה, הט"ז בס"י קיח, ישועות יעקב סי' תקיב ועוד ממליצים גם לאשכנזים לחזור על התפילה ולהתפלל אותה בתורת נדבה. עתה מי שלא אמר 'המלך המשפט' ולא אמר את יהיו לרצון אמרי פי והש"ץ מגיע לקדושה, או אפילו יותר מזה, אם סיים את התפילה ואמר בא"ה המברך את עמו ישראל בשלום בלי קשר לחזרת הש"ץ, מכיוון שיש מחלוקת אם צריך לחזור, עדיף לומר יהיו לרצון כדי שיוחשב לו שסיים את התפילה ואח"כ יוכל להתנות תנאי של נדבה ולחזור לראש התפילה.

פרשת וילך: אזעקת שווא או אזעקת שב (בתשובה)?

בפרשת השבוע אנחנו קוראים שכנסת ישראל עתידה לחוות מציאות של הסתר פנים, עד שהיא תתעורר להבין מה גורם להסתר פנים זה: "וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים, והסתרתני פני מהם... ואמר ביום ההוא: הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה" (דברים לא,יז).

יש כאן התקדמות. כבר מזהים מי עומד מאחורי הצרות, ואולי כבר מתחילים להבין מה הסיבה לצרות. ב'ספרא' בפרשת התוכחה (פרשת בחוקות) נאמר על הפסוק: "ורדף אותם קול עלה נדף" (ויקרא כו,לז): "אמר רבי יהושע בן קרחה: פעם אחת היינו יושבים בין האילנות, ונשבה הרוח, והטיחו העלים זה בזה. עמדנו ורצנו ואמרנו: אוי לנו! שמא ידיבקונו הפרשים. לאחר זמן נפנינו אחורינו וראינו שאין בריה. וישבנו במקומנו ובכינו ואמרנו: אוי לנו! שעלינו נתקיים הפסוק: ורדף אותם קול עלה נדף, ונסו מנוסת חרב - מפני אימה, ונפלו ואין רודף - מבלי כוח".

יש בסיפור זה דבר מוזר מאוד. נתאר לעצמנו תקלה בצופרי האזעקה, שכתוצאה ממנה נשמעות צפירות עולות ויורדות, דבר המכניס את השומעים לחרדה. והנה מתקבל מידע שהייתה זו אזעקת שווא בשל תקלה בצופרים. כמובן מיד היינו נושמים לרווחה ונרגעים, שכן הייתה זו חרדת שווא.

אבל רבי יהושע בן קרחה אינו מגיב כך. הוא נלחץ. על מה ולמה? על שהוא מבין שישנה סיבה ל"תקלה", ומישהו עומד מאחוריה, ולכן הוא עושה מיד חשבון נפש, למה זה קרה. רבי יהושע בן קרחה חיפש ומצא את הרובד הפנימי של אותן צרות.

בגמרא בגיטין (נח ע"א) מסופר על רבי יהושע בן חנניה שהלך לרומי וסיפרו לו שם על עלם חמודות צעיר הכלוא בבית האסורים. רבי יהושע הגיע למקום, לשער בית הסוהר, וקרא את הפסוק: "מי נתן למשיסה יעקב, וישראל לבוזים?" (ישעיה מב,כד) והתינוק השיבו מעבר לסורגים: "הלא ה', זו חטאנו לו, ולא אבו בדרכיו הלוך, ולא שמעו בתורתו". רבי יהושע התפעל כל כך מהנער, עד שהתחייב לפדות אותו בכל מחיר, וכן עשה. ואותו עלם התפרסם לימים כרבי ישמעאל בן אלישע. ולכאורה מה פשר ההתלהבות? יפה מאוד שהנער בקי בתנ"ך וידע להשלים פסוקים, אבל עדיין מדוע החליט רבי יהושע בגלל זה לפדות את הנער בכל מחיר? ועוד, וכי רבי יהושע עצמו לא הכיר את הסיפא של הפסוק? ברם, רבי יהושע ראה את בתשובתו של הילד את חכמתו. רבי יהושע שאל רק: "מי נתן למשיסה יעקב", בעוד שהנער השיב גם למה הדברים קרו, וזוהי גדולתו! הוא מצא את הסיבה, את הגורם. לכן היה רבי יהושע יכול לומר עליו בוודאות: מובטחני בו שמורה הוראה בישראל!

1849. זמן תפילות ובקשות: עשרת ימי תשובה, זה זמן של תפילות ובקשות. זמן שבו אפשר להשיג קרבת השם. בתפילות לקב"ה אנו יכולים לבקש כל דבר שרק נרצה. בד"כ אנו מבקשים בריאות, שפע, פרנסה טובה, אהבה, שלום והצלחה וכל החוסרים שיש לנו. ברגע שהבורא משלים לנו את החסרונות, אנו מגלים במהרה חוסרים חדשים במקומם, וכך אנו נמצאים במצב של חוסר תמידי. יותר מכל, עלינו להתפלל להיות קרובים לקב"ה, כאשר אנו קרובים אליו, ממילא לא נרגיש שום חוסר, מכיון שהבורא הוא מקור השלמות וכל השפע מגיע ממנו (מהפרשה לחיינו, עמ' 1104).

1848. עיקר התשובה לחזור ולהתקשר לחלק אלוה ממעל: עיקר התשובה אינו דווקא על עבירה, אלא שצריך האדם לשוב ולהתדבק בשורשו. חז"ל אמרו שהתשובה מגעת עד כסא הכבוד, כלומר שצריך לשוב על החלק שיש לכל איש נשמת אלקי ממעל 'עד ה' אלהיך', ששורש בני ישראל חקוקים תחת כסא הכבוד (אהל שיכן באדם, עמ' ריב בשם השפת אמת).

1850. עבירות שבין אדם לחברו: אמרו חכמים: "עבירות שבין אדם למקום - יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחברו - אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו" (יומא פה, ב). אפילו יקריב כל קרבנות שבעולם וירבה בתפילות וצומות, אין מוחלים לו בלא שיפייס את חברו (ב"ק צב, א). לפיכך, החוטא לחברו צריך לפייסו בהקדם האפשרי שכל זמן שהחבר בצער - זהו חטא גדול. אם לא עשה כן כגון שהיה אנוס יזדרז לפייס קודם יום הכיפורים (פניני הלכה עשי"ת ה). יש אומרים שמי שלא שב מעבירות שבינו לחברו גם עבירות שבינו למקום לא מתכפר לו ויש לחוש למדת הדין לקטרג עליו ביום הכיפורים (כח"ח תרו, ג).

1851. הזיק לחברו: {בסרטון: אדם המזיק לרכב אוטונומי} הפוגע ברכושו של חברו או בכבודו, חוטא לחברו וחוטא לשמים, על כן, עליו לפייס את חברו ובנוסף לכך, להתוודות לפני ה' ולקבל על עצמו שלא יחטא בזה עוד. סדר התשובה: ישלם לחברו את שהזיק ויבקש את סליחתו על שציערו ורק אח"כ יתוודה על חטאו לפני ה' (שערי תשובה ד, יח).

1853. נעליים נוחות ביום כיפורים: אחד מחמשת העינויים ביום הכיפורים הוא איסור נעילת הסנדל. הכוונה לאיסור נעלי עור שהן נחשבות נוחות ומפנקות (שו"ע או"ח תרי"ד, ב). מעיקר הדין, נעליים של שאר מינים מותר לנועלן אפילו אם הן נוחות, אם אין בהן עור וכך דעת רוב האחרונים ואפילו לכתחילה (הלכות שלמה מועדים ה, יז; חזו"ע תעניות, עמ' רצה). אמנם יש מחמירים בנעליים נוחות לכתחילה וממליצים על נעליים דקות, שמרגישים בהן את קושי הקרקע (משנ"ב תרי"ד, ה), ויש מחמירים שלא לצאת בסוג נעליים שרגילים תמיד לצאת בהן (מועדים וזמנים ו, כח). לפענ"ד, מותר ללכת ביום כיפורים לכתחילה עם נעליים נוחות (הרב הלוי).

1854. צום יום כיפור לקטנים: כתבה המשנה שאין מענים תינוקות ביום הכיפורים, אבל מחנכים אותם לפני שנה או שנתיים כדי שיהיו רגילים במצוות (יומא פב, א). חיוב צום יום הכיפורים מהתורה הוא מגיל בר מצווה או בת מצווה. קודם לגיל זה עד גיל תשע אין מחנכים אותם כדי שלא יבואו לידי סכנה (שו"ע או"ח תרט"ז, ב), אך מנהג העולם לחנך לתענית שעות אם הילד לא רוצה לאכול (פס"ת תרט"ז, ב). מגיל תשע מחנכים לשעות בלבד, כלומר שעה או שעתיים מהשעה שהוא רגיל לאכול. מגיל י"א בין לזכר ובין לנקבה מחנכים אותם לצום יום שלם (שו"ע או"ח תרט"ז, ב), אך היום, שירדה חולשה לעולם אין מקפידים בזה (משנ"ב תרט"ז, ט). ויש אומרים שיתענו עד חצות היום בלבד (חזו"ע ימים נוראים, עמ' שמו).

1855. רחיצה לקטן ביום הכיפורים: מעיקר הדין אין הקטנים פחות מגיל בר מצווה אסורים בחמשת העינויים [ובכלל זה גם רחיצה] למעט נעילת הסנדל (יומא עח, ב). אכילה, שתיה, רחיצה וסיכה הם לצורך גידול הקטן ומשום כך, לא גזרו בהם חכמים (ר"ן על הרי"ף יומא ב, ב), ונראה בדעת השו"ע שישראל גדול יכול לרחוץ את הקטן (שו"ע או"ח תרט"א) ובדעת הרמ"א נראה שעדיף על ידי גדול נכרי (רמ"א שם). כתבו האחרונים שבזמן הזה, שאין נוהגים לרחוץ את הקטנים בכל יום, אין לרחוץ אותם ביו"כ ושכן המנהג, אבל פשוט שאם הקטן התלכלך בטיט או צואה שמותר לרחוץ אותו על ידי ישראל גדול ואין בזה חומרא (חזו"ע ימים נוראים, עמ' שמא).

1387. זריזין במצוות בניית סוכה: כתב הרמ"א שהמדקדקים נוהגים להכין את הסוכה מיד לאחר יום כיפור, 'כדי לצאת ממצווה אל מצווה' (רמ"א תרכ"ה). אמנם גם קידוש לבנה עושים אחר צאת הכיפורים, והרמ"א לא ציין זאת כיצאה ממצווה למצווה, משום שמצוות קידוש לבנה האדם מוכרח לקיים, מה שאין כן סוכה, שיכול לקיים את המצווה בסוכת חבירו ולכן נקט הרמ"א דווקא את בניית הסוכה שמראה שהמצוות חביבות עליו (אבני דרך טז, קיא). אם על ידי שימיהר לעשות הסוכה תיכף במוצאי יום הכיפורים, לא תהא הסוכה מתוקנת כראוי בהידור וחיוזוק, יש אומרים שלא יעסוק בה במוצאי כיפור אלא יתחיל ויסיים לאחר מכן (ילקו"י סוכה תרכ"ה, ב).

1856. גירוד גבינה בפומפיה בשבת: יש אומרים שהגבינה אינה נחשבת גידולי קרקע וממילא אין בה דין 'טוחן' ומותר לחותכה דק בסכין, אך אסור לגרד אותה בפומפיה משום עובדין דחול (משנ"ב ש"כ, לו; בא"ח ש"ש משפטים ג), ויש אומרים שהאיסור בפומפיה הוא משום 'בורר' שכן זהו כלי המיוחד לטחינה וממילא אסור לגרדה בפומפיה גם אם אוכלו מיד (חזו"ע שבת ד, עמ' רסח).

1343. סלח לנו במוצאי כיפורים: כתב המרדכי כי פיוט 'המבדיל בין קדש לחול חטאותינו ימחול' נתקן לאומרו בביהכ"נ בקול רם במוצאי יום כיפור (מרדכי יומא תשכז). מי שנטבע בטינוף וניצל, עדיין בגדיו מלוכלכים בטינוף וזהו מה שמבקשים 'טהר טינוף מעשי' באותו פיוט. רבים הקשו כיצד מבקשים 'סלח לנו' בשמונה עשרה של מעריב בצאת הצום, יש שתירצו בדרך צחות שבתפילת ערבית לאחר הצום, הרבה ממהרים בגלל שרעבים ולא מתפללים כל המילים וגם אין כוונה ורק חושבים על האוכל (איש האשכולות, עמ' רנב).